

Moraalisia valintoja

Eeva Kurki, Varjojen ritarit - Jean Pierre Melvillen elokuvat ja eksistentiaalinen moraali. Helsinki: Taideteollisen korkeakoulun julkaisu A 17, 1997. 384 s.

Väitöskirjansa *Varjojen ritarit - Jean Pierre Melvillen elokuvat ja eksistentiaalinen moraali* ensimmäisessä osassa Eeva Kurki kartoittaa historiallista kontekstia sekä eksistentiaalisille että Jean Pierre Melvillen vuosiin 1947-1972 ajoittuvalle, kolmestatoista elokuvasta muodostuneelle tuotannolle. Liikkumalla taiteentutkimuksen, historian ja filosofian välimaastossa Kurjen tavoitteena on tutkia, miten sekä ranskalainen yhteiskunta, eksistentialismi että Melvillen elokuvat käsittelevät sodan aiheuttamaa traumaa, myötälijöihin ja vastustajiin ranskalaiset jakanutta saksalaismiehitystä. Tutkimuksen historiallinen näkökulma keskittyy miehityksen ja vastarintaliikkeen perintöön, joka hiersi maan sodanjälkeistä sisäpolitiikkaa ja heijastui myös rikos- ja sotaelokuvien tuotantoon.

Julkisesti trauman käsitteilyä välteltiin. Kurjen hypoteesi onkin, että miehityksen yhteistä, muttei välttämättä yhtenäistä muistoa käsiteltiin sodan jälkeen suuren ja kestäväen suosion saavuttaneissa rikoselokuviissa. Julkisuuden torjuma poliittinen alitajunta ilmeni gangs-

terielokuvien tarinoissa, joissa rikosten ratkaisujen sijaan etsittiin vastauksia sodan jälkeensä jättämiin kysymyksiin ihmisen valinnan vapaudesta ja vastuusta. Kun traumoja alettiin käsitellä julkisesti 1970-luvulla, rikoselokuvien suosio ja osuus tuotannosta väheni. Allegorisille tai muunlaisille kiertoilmaisuille ei enää ollut tarvetta.

Tutkimuksensa laajemmassa osassa, "toisessa kirjassa", Kurki tulkitsee Melvillen elokuvien ihmis- ja maailmankuvaa eksistentiaalipsykologian tarkasteluperiaatteen mukaisesti. Tavoitteena on määritellä henkilön kaikessa toiminnassa ilmenevä alkuperäisvalinta, joka on myös aina perimmäisten, moraalisten arvojen valintaa. Fiktiivisten henkilöhahmojen moraalia Kurki tulkitsee Melvillen henkilökohtaisen, erityisesti vastarintaliikkeen kokemusten ja eksistentialismin tuottaman elämänprojektin valossa. Hänen ohjaajana tekemistään valinnoista Kurki etsii yhteistä, perusprojektin ilmaisevaa nimittäjää. Tämä nimittäjä henkilöityy kunnialliseen ja teoistaan vastuun kantavaan gangsteriin.

Jakamalla tutkimuksen kahteen kirjaan Kurki rajaa eri teorioiden välisen keskustelun työn ulkopuolelle. Ensimmäisen osan psykoanalyttis-peräiset käsitykset kollektiivisesta muistista ja poliittisesta alitajunnasta Kurki, omien sanojensa mukaan, "ottaa annettuina" ja pitää niitä perusteltuina elokuvien suosion näkökulmasta. Niiden suhdetta ek-

sistentialismiin hän ei käsittele. Hän ei myöskään puutu fenomenologian ja psykologismin vastakkainasetteluun, ja eksistentialismin historia ja arkeologia on jätetty pois. Kurjen valinta käsitellä eksistentiaalisia osana Ranskan muuta yhteiskunnallista tilannetta, "muotifilosofiana", korostaa kiinnostavasti sen konteksti- ja tekijäsidonnaisuutta, ja on erityisen perusteltua ahkerien ja näkyvien yhteiskunnallisten osallistujien, Sartren ja Beauvoirin, kohdalla.

Myös Melvillen elokuvat Kurki näkee sekä yhteiskunnan että tekijänsä tuotteina. Ensimmäisessä osassa elokuvat sijoitetaan osaksi Ranskan rikos- ja sotaelokuvien traditioita. Kurki käy läpi kolme sodanjälkeistä vuosikymmentä vertaillen Melvillen tuotantoa myös runollisen realismin sekä amerikkalaisen lännenelokuvan ja film noirin piirteisiin. Elokuvatutkimuksen näkökulmasta tarinoiden, teemojen ja ikonien lajittelu eri traditioihin jää kuitenkin hajanaiseksi. Amerikkalaista kulttuuria ihailleen Melvillen tapa käyttää eri tyyllilajeja olisi kaivannut perusteellisempaa tai ainakin jäsennellympää argumentointia. Ranskan nopea modernisoituminen ja kulttuurin amerikkalaistuminen olisivat voineet antaa mielenkiintoisen lisän myös Kurjen valtiolliseen politiikkaan keskittyvään yhteiskunta-analyysiin.

Tutkimuksen painopiste on kuitenkin selkeästi sen toisessa osassa. Sartren ja Beauvoirin moraalifilosofioiden mukaises-

ti tulkittuina Melvillen gangsterit eivät yrittäneetkään jäljitellä amerikkalaisia esikuviaan, vaan vastasivat ensisijaisesti moraalisiin kysymyksiin. Miehityksen trauman näkökulmasta ystävyden, solidaarisuuden, kunnian ja vapauden kaltaiset yleiset teemat saavat erityiset, tiettyyn tilanteeseen liittyvät ranskalaiset piirteet. Aiheiden kontekstualisointi antaa kiinnostavuutta Kurjen eksistentiaaliselle tulkinnalle, jonka mukaan gangsterit toimivat miehitystä muistuttavissa, moraalisia valintoja vaativissa olosuhteissa ja tilanteissa.

Kurjen mielestä tutkimus ei voi tavoittaa taiteen moninaisuutta, mutta teorioiden avulla siihen on mahdollista avata uusia näkökulmia. Huomio on itsestään selvä, mutta myös usein ja useilta unohtuva. Osoittamalla eksistentiaalismin ja Melvillen elokuvien ihmis- ja maailmankuvien yhtäläisyyksiä Kurjen tutkimus tarjoaa historiallisesti perustellun tulkinnan lakonisista ranskalaisgangstereista. Ilmiöiden osittainen samanaikaisuus tukee tulosta, muttei sulje pois muitakaan mahdollisuuksia. Kyse on tutkijan vapaudesta, ja vastuusta, etsiä ja rajata uusia näkökulmia elokuvahistoriaan ja elokuvaan historiassa. Eeva Kurjen tutkimus tarjoaa yhden sellaisen.

Taideteollinen korkeakoulu markkinoi Kurjen tutkimusta "ensimmäisenä elokuvataiteen väitöksenä Suomessa". Mainoskieleksikin rohkean väitteen voi tulkita kuvastavan julkaisijan erikoisen suppeaa käsitystä elokuvataiteesta tai omasta asemastaan tutkimuksen julkaisijana. Ilman moisia rajanvetoja Eeva Kurjen voi

laskea uudeksi tohtoriksi Suomen pieneen, mutta kunnia-kaaseen joukkoon elokuvasta väitelleitä. Taiteellisuudesta voi kiittää kirjan tyylikästä ulkoasua ja kuvitusta sekä päälukujen otsikoita.

Erja Mäki-Iso
